

Asia: VN/12734/2019

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi liittyen pakottamalla solmitun avioliiton kumoamiseen

Avioliiton kumoaminen

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä

Hallituksen esitys pakkoavioliittojen kumoamisesta on tervetullut ja on tärkeää, että pakottamalla solmittu avioliitto voidaan kumota siten, että avioliiton osapuolten siviilisäädyn palautuu avioliiton solmimista edeltävän siviilisäädyn mukaiseksi. Kuten esityksessä todetaan, pakkoavioliiton uhrin kannalta on merkityksellistä, että yhteiskunnassa annetaan viesti, ettei pakottamalla solmittua avioliittoa hyväksytä. Olisi kuitenkin toivottavaa, ettei lakimuutoksen merkitys jäisi vain symboliseksi, vaan sillä olisi tosiasiallista vaikutusta uhrin aseman parantumiseen.

Euroopan Neuvoston yleissopimuksen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (ns. Istanbulin sopimuksen) 32 artiklan tavoitteena on, että pakottamalla solmitun avioliiton päättymisestä ei seuraisi naisille ja tytöille siviilisäädyn muutoksesta aiheutuvia kielteisiä seurauksia. Sopimuksen valvontaelin GREVIO on myös suositellut Suomelle maaraaportissaan, että Suomen tulisi mahdollistaa pakkoavioliiton päättymisen muutenkin kuin eroamalla.

Ehdotuksessa todetaan, että hakijan on avioliiton kumoamista koskevassa asiassa esitettävä uskottava näyttö avioliittoon pakottamisesta. Käytännössä tämä saattaa osoittautua hankalaksi. Kuten esitysluonnoksessakin tuodaan esiin, pakottamisesta tietävät mahdollisesti vain hakijan lähipiiriin kuuluvat henkilöt, eivätkä he välttämättä ole halukkaita todistamaan asiassa. Samaiset henkilöt ovat myös itse saattaneet olla osallisia pakotetun osapuolen hyväksikäyttöön. Pakottaminen ei välttämättä ole kovin konkreettista, vaan sekä avioliittoon pakottaminen että mahdollinen avioliitossa tapahtuva hyväksikäyttö saattaa olla hyvin hienovaraista.

Esityksessä todetaan, että avioliiton kumoaminen voi tulla kyseeseen vain tilanteissa, joissa avioliitto on solmittu pakolla. Pakkoavioliitossa ”pakko” voi kuitenkin liittyä muuhunkin kuin avioliiton

solmimiseen. Pakotettuun osapuoleen saatetaan kohdistaa monenlaista kontrollia ennen avioliiton solmimista sekä avioliiton aikana. Pakkoavioliittoihin liittyvän hyväksikäytön dynamiikka ja avioliiton osapuolten välinen epätasainen valtasuhde olisi tärkeää ymmärtää, kun arvioidaan täyttyvätkö avioliiton kumoamisen edellytykset. Sosiaali- ja terveysministeriö ehdottaa, että hallituksen esityksen jatkovalmistelussa pohditaan mahdollisuutta laajentaa käsitystä pakkoavioliitosta siten, ettei pakon katsota liittyvän ainoastaan avioliiton solmimiseen.

Esityksessä on ehdotettu, että määräaika kumoamista koskevan hakemuksen tekemiselle on viisi vuotta avioliiton solmimisesta. Pakkoavioliitot voivat jatkua vuosia ja pakkoavioliitoissa voi esiintyä monenlaista hyväksikäyttöä, väkivaltaa tai sen uhkaa, kiristämistä ja vapauden rajoittamista. Pakotetun osapuolen voi olla mahdotonta irtautua liitosta tai hakeutua avun piiriin ja ylipäänsä päästä hakemaan avioliiton kumoamista. Kumoamiselle ei siten ole syytä asettaa määräaika, tai ainakin määräajan tulisi olla pidempi kuin ehdotettu viisi vuotta. Lisäksi silloin, kun kyse on lapsena solmitusta avioliitosta, avioliiton osapuoli voi viiden vuoden määräajan kuluttua olla edelleen alaikäinen, eikä siis täysivaltainen. Lisäksi lapsi sopeutuu usein vaikeisiin olosuhteisiin, ja tällaisista olosuhteista irrottautuminen on paljon vaikeampaa kuin aikuisen kohdalla.

Avioliiton kumoamiseen liittyvän prosessin on oltava avioliittoon pakotetulle mahdollisimman yksinkertainen. On kannatettavaa, että avioliiton kumoamisen hakeminen on maksutonta avioliittoon pakotetulle. Esitysluonnoksessa todetaan, että avioliiton kumoamisen vaikutukset ja hyödyt voivat näyttäytyä jokseenkin epäselvinä, eikä kumoamisen ja avioeron välinen ero ole ihmisille välttämättä selvää. Olisi tärkeää, että vähintäänkin avioliiton kumoamista hakevalle tai harkitsevalle henkilölle pystyttäisiin tarjoamaan riittävän selkeää neuvontaa asiasta.

Toisin kuin esitysluonnoksessa esitetään, olisi tärkeää, että myös syyttäjällä olisi oikeus nostaa kanne avioliiton kumoamista koskevassa asiassa. Pakkoavioliiton uhri ei välttämättä itse uskalla hakea avioliiton kumoamista moninaisista uhkailuun, väkivaltaan ja puolisojen väliseen epätasa-arvoiseen valta-asemaan liittyvistä syistä. Puolison lisäksi tai sijaan uhriin voi kohdistua uhkaa myös muiden lähipiiriin kuuluvien henkilöiden, kuten puolison perheenjäsenten tai suvun taholta.

Ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä

Esityksessä todetaan ”Ehdotettu muutos ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista koskevaan sääntelyyn on yhteiskunnallinen viesti kielteisestä suhtautumisesta alaikäisenä solmittuihin avioliittoihin yleensä ja erityisesti tilanteisiin, joissa Suomessa asuva henkilö solmii ulkomailla avioliiton alaikäisenä tai alaikäisen kanssa.” Tämä on kannatettavaa, koska on tärkeää antaa yhteiskunnallinen viesti siitä, että Suomessa ei pitäisi hyväksyä alaikäisten avioliittoja, eikä erityisesti sitä, että alaikäinen lähetetään Suomesta ulkomaille solmimaan avioliiton.

Sosiaali- ja terveysministeriö katsoo, että nyky sääntelyn täsmentäminen siten, että alaikäisenä ulkomailla solmittu avioliitto voidaan tunnustaa Suomessa vain erityisestä syystä, turvaisi parhaiten lapsen oikeuksien yksilöllisen toteutumisen. Myös nykyisen kansallisen lainsäädännön lähtökohtana on se, että avioitumisen edellytyksenä Suomessa on täysi-ikäisyys. Sääntely vahvistaisi näin ollen viestiä siitä, ettei alaikäisten avioliittoja oikeusjärjestelmässämme hyväksytä muuten kuin erityisistä syistä ja silloin kun hyväksyminen on lapsen edun mukaista. Sosiaali- ja terveysministeriö katsoo myös, ettei mikään erityinen syy saisi aiheuttaa automaattista avioliiton tunnustamista, vaan kuten esityksessä todetaankin, tulee ratkaisun perustua kokonaisvaltaiseen ja yksilökohtaiseen harkintaan. Harkinnan tulee perustua lapsen tilanteen moniammatilliseen arvioon.

Muut huomiot

Onko teillä muuta lausuttavaa ehdotukseen liittyen?

Avioliittoon pakotetut henkilöt ovat usein monella tavoin heikossa asemassa. Sen lisäksi, että heille on symbolisesti ja avioeroon mahdollisesti liittyvän stigman takia merkityksellistä, että avioliitto kumotaan ja heidän siviilisäätynsä palautuu avioliiton solmimista edeltävän siviilisäädyn mukaiseksi, heillä voi olla palvelutarpeita avioliitossa mahdollisesti tapahtuneen väkivallan seurauksena. Olisi tärkeää, että pakkoavioliiton uhreille olisi tarjolla myös tukipalveluita. Uhrilla voi olla myös tarve majoitukselle, jossa hän ja mahdollisesti hänen lapsensa voivat majoittua turvallisesti. Uhri saattaa hakeutua esimerkiksi turvakotiin pakoon avioliitossa tapahtuvaa väkivaltaa. Vaikka tukipalvelut eivät liity suoraan nyt lausunnoilla olevaan hallituksen esitysluonnokseen, olisi tärkeää, että pakkoavioliittojen uhrien kokonaistilannetta tarkasteltaessa huomioitaisiin ja selvitettäisiin myös mahdolliset palvelutarpeet. Erityisesti lasten kohdalla moniammatillinen tuki on tärkeää, jotta lapselle rakennetaan oikea tilannekuva asiasta, vahvistetaan hänen itsemääräämisoikeuttaan ja tuetaan häntä raskaassa prosessissa. Suomessa Barnahus ja Seri-keskukset kehittävät moniammatillista tukea seksuaalisen väkivallan uhreille.

Keinänen Jari
Sosiaali- ja terveysministeriö

Viuhko Minna
Sosiaali- ja terveysministeriö